

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

Інститут соціальної та політичної психології

УКРАЇНА:

КОНСОЛІДАЦІЯ. СОБОРНІСТЬ. ЗВИТЯЖНІСТЬ. ВЧИНКОВІСТЬ

Матеріали круглих столів „Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті” (19 жовтня 2022 року та 19 жовтня 2023 року)

**Київ
2023**

УДК: 323.2:316.(447)

У 45

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України
(протокол № 14/23 від 07 грудня 2023 р.)*

Редакційна колегія

Юрій Шайгородський – доктор політичних наук, професор, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

Світлана Чуніхіна – кандидат психологічних наук, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Тетяна Бевз – доктор історичних наук, професор, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

Оксана Яремчук – доктор психологічних наук, доцент, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Валерій Саснко – кандидат історичних наук, Музей книги і друкарства України

Дмитро Ларін – доктор філософії в галузі психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Рецензенти

Губеладзе І. Г. – доктор психологічних наук, старший дослідник

Котигоренко В. О. – доктор політичних наук, професор

Україна: Консолідація. Соборність. Звитяжність. Вчинковість :
У 45 матеріали круглих столів „Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті” (19 жовтня 2022 р. та 19 жовтня 2023 р.) / за наук. ред. Ю. Шайгородського та С. Чуніхіної. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2023. 135 с.

ISBN 978-617-8352-04-2

До збірника увійшли матеріали Шостого круглого столу „Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті”, спецпроект „Україна: Консолідація. Солідарність. Єдність” (19 жовтня 2022 року) та Сьомого круглого столу „Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті”, спецпроект „Цивілізаційна суб'єктність України – Соборність. Звитяжність. Вчинковість” (19 жовтня 2023 року).

Відповідальність за якість і достовірність матеріалів, а також за відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування, покладається на авторів.

ISBN 978-617-8352-04-2

DOI: 10.553.17/978-617-8352-04-2

УДК: 323.2:316.(447)

© Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023
© Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СУСПІЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ	5
Бевз Тетяна. Концепт “єдності” в політичному дискурсі сьогодення	5
Ткаченко Олександр. Екзистенційний вимір російсько-української війни.....	13
Лазоренко Борис. Російсько-українська війна: взаємодія ідентичностей	22
Яремчук В’ячеслав. Українське суспільство в умовах російсько-української війни: консолідація в ім’я перемоги.....	24
Копилов Сергій. До проблеми цінностей національно-громадянського єднання.....	28
Яремчук Оксана. Соціально-психологічна концепція спільного вчинку творення ціннісно-сміслового континууму консолідації української політичної нації	31
РОЗДІЛ 2. ПАТРІОТИЗМ ТА ІДЕЇ СОБОРНОСТІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	40
Горностай Павло. Історична пам’ять, соціальна амнезія, історичні травми та історичні міфи.....	40
Газізова Олена. Героїзм як чинник формування історичної пам’яті: українознавчі практики.....	44
Яремчук В’ячеслав. Феномен соборності як потужна складова національної стійкості України в умовах російсько-української війни.....	48
Зорич Оксана. Дискурс соборності в нормативно-правових актах України	54
Медвідь Федір, Красун Аліна, Бурлака Артур. Ідея соборності України: політико-правовий вимір.....	59
Чорний Олександр. Громадська дипломатія як складова діяльності громадянського суспільства в умовах російсько-української війни	64

РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ, КУЛЬТУРА ТА ЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ	73
Barchi Beata. Nation creating potential in the conditions of multiculturalty.....	73
Воронова Ольга, Барчій Магдалина. Етнічна толерантність як передумова мультикультурності	75
Воропаєв Євгеній, Бучинська Ганна. Медіапедагогіка мистецтв: мотивування навчання в умовах війни та соціальних катаклізмів	80
Лозова Ольга. Національна самосвідомість у діахронічному вимірі: деякі емпіричні констатації.....	83
Моргун Володимир. Порятунки національних надбань в історії України і подолання комплексу меншовартості науковців.....	86
Привалко Тетяна. Історичні основи становлення українського громадянського суспільства (за матеріалами усної історії Майдану).....	91
РОЗДІЛ 4. СОЦІОГУМАНІТАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЕФЕКТИВНОЇ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ	96
Фінько Антон. Солідарність: проблеми обґрунтування (або деякі зауваження щодо переваг “психологічної людини” над “людиною економічною”)	96
Коробанова Ольга. Міжгрупова взаємодія: територіально-історичні контексти життя	112
Чорна Лідія. Аутгрупові та інгрупові настановлення під час війни: історичні і актуальні контексти	117
Васютинський Вадим. Структура і динаміка внутрішньополітичних звинувачень в оцінках українських студентів.....	124
Фінько Антон. Етико-психологічна теорія Володимира Роменця: у контексті соціально-теоретичної проблематики.....	126

обмежений (наприклад, він небезплатний) або вони не популярні настільки, щоб “бути на слуху”;

– як і в усі часи, спрямованість учнів на самостійний пошук навчальних матеріалів залишається найважливішим складником успішного педагогічного процесу. Потрібно й далі виховувати ініціативність та суб’єктність слухача, бо без неї будь-які педагогічні технології безсилі. Хто хоче – навчиться в будь-яких умовах!

Список використаних джерел

1. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / Іванов В., Волошенко О., Кульчинська Л. Київ: АУП, ЦВП, 2011. 58 с.
2. Бучинська Г. Л., Осіпчук І. В. Робочий зошит з музичної грамоти та практичного музикування. 1 рік навчання. Препринт. URL: https://www.researchgate.net/publication/375672977_2023_Bucinska_GL_Osipchuk_IV_Robocij_zosyt_z_muzicnoi_gramoti_ta_prakti_snogo_muzikuvanna_1_rik_navcanna. DOI: 10.13140/PG.2.2.19298.30400
3. Гра на все життя: Міжнародний фестиваль-форум дитячої та юнацької художньої творчості / International Youth Arts Instagram forum “Lifelong Creativity”. URL: <https://www.instagram.com/?hl=uk>

Ольга Лозова,

*доктор психологічних наук,
професор кафедри практичної психології
Київського університету імені Бориса Грінченка*

НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ У ДІАХРОНІЧНОМУ ВИМІРІ: ДЕЯКІ ЕМПІРИЧНІ КОНСТАТАЦІЇ

Як відомо, виокремлення нації завжди пов’язане з міфом про “спільну долю” (який ідеологічно упродовжується у свідомість спільноти) і віднесення індивідом себе до певної нації означає включення своїх дій у певний політичний та ідеологічний контекст [1]. За визначенням А. Сміта, нація – населення, яке має спільне ім’я, має історичну територію, спільні міфи та історичну пам’ять, має спільну економіку для всіх її членів.

На думку О. Бауера, нація об’єднується єдністю трьох компонентів: емпірична однорідність – спільність долі – спільність характеру, яка підтримується мовою і культурною традицією.

Основна дефініція поняття: “нація” є сукупністю ідей, спільністю долі згуртованих у спільноту характерів [2; 3].

Отже, поняття “нація” перебуває в ареалі глибинних ідей і переконань, має виразний відтінок контексту “Ми”, оскільки виокремлення нації завжди пов’язане з міфом про “спільну долю”, а віднесення індивідом себе до певної нації означає включення своїх дій у певний політичний та ідеологічний контекст.

Ми поставили собі *за мету* емпірично виявити наявність чи відсутність динаміки змісту знакових елементів (понять) національної свідомості українців у діахронії з мінімальною часовою відстанню – 10 років. Дослідження змістового компонента національної самосвідомості проводилося за допомогою семантизації ключового поняття національної самосвідомості – *нація*.

Виявлені зрушення гіпотетично мали б свідчити про міру трансформаційних змін у семантиці (змісті) суспільної свідомості [3-5]. Для цього було передбачено виконання таких завдань: експлікація факторної структури змісту поняття “нація” – психосемантичний аналіз категорії; порівняльний аналіз результатів семантичної диференціації поняття в діахронічному контексті з часовою відстанню 10 років.

На першому етапі дослідження, який відбувся у 2007 році, вирішувалося перше завдання. Вибіркову сукупність (129 осіб обох статей) склали респонденти, аспіранти та викладачі закладів вищої освіти, усі – етнічні українці, носії української мови як рідної. Віковий розподіл досліджуваних – від 18 до 48 років. Емпіричне дослідження проводилося із застосуванням етнічного семантичного диференціала.

Результатом першого етапу дослідження стала констатація того, що категорія *нація*, попри емоційно позитивну близькість до Я досліджуваного, не показує виразних атрибутів етнічності, її суть можна назвати скоріше “рідністю”, ніж “українськістю”. Ми схильні пов’язувати цей факт з експлікованою в другому й третьому факторах незадоволеною гідністю національного та закритістю національного. Закритість (інтровертованість) фіксується як стабільна характеристика, і в одному контексті з незадоволеною національною гідністю є негативним компонентом семантичного поля категорії *нація*. Тим самим констатуємо розбіжності між ідеальними уявленнями про націю, виявленими першим фактором, і реальним критичним ставленням до неї (другий і третій фактори).

Отже, понад 10 років тому респонденти семантизували поняття *нація* в площині *рідного, емоційно позитивного і гідного*, але такого, що викликає відчуття *невдоволеності*.

Другий етап дослідження відбувся у 2017–2018 рр. У рамках дисертаційного дослідження нашої аспірантки А. В. Гафіатуліної [6] було проведено тестування більшої вибірки досліджуваних, структурованої за тими самими критеріями, але з урахуванням регіонального контексту: Північ, Південь, Схід і Захід України.

Наскільки нам відомо, на момент опису цих результатів ніякі інші опубліковані дослідження можливих змін у змісті зазначеного поняття у свідомості українського етносу з дистанцією в 10 років не показували.

На основі факторного аналізу виявлено: ключове поняття національної самосвідомості поняття *нація* оцінюється абсолютно позитивно респондентами всіх досліджуваних груп. Спільним для всіх респондентів є те, що нація наділяється такими характеристиками, як *присмна, добра, гарна*,

весела, дружна. Разом з тим у психосемантичному просторі представників різних регіонів виділено *специфічні* фактори, які притаманні певній досліджуваній групі та виокремлюють її посеред інших (не повторюються, не мають аналогів): фактори *Щастя бути вільним, Цілісність, Фемінність* є психосемантичною особливістю респондентів північного регіону України; фактор *Природність* – південного регіону України; фактор *Розум і Молодість* – східного регіону України; фактор *Щирість* – західного регіону України. Також виокремлено фактори, що є однаковими для декількох досліджуваних груп (парні порівняння): фактори *Маскулінність* та *Близькість рідного* є у факторній картині оцінок респондентів східного та південного регіонів України; фактор *Простота* наявний у факторній картині оцінок респондентів південного та північного регіонів України; фактор *Шляхетність* трапляється у факторній картині оцінок респондентів східного та західного регіонів України.

Отже, респонденти високо позитивно оцінили семантизовану категорію “нація”. У жодній групі респондентів не зафіксовано негативних характеристик нації, і це є показником високого рівня національної самосвідомості українців. Змістова інтерпретація факторної картини оцінок категорії *нація* респондентами лежить, безсумнівно, у площині абсолютно позитивного оцінювання, однак має відмінності (особливості) за регіональним принципом.

Список використаних джерел

1. Лісовий В.В. Етнос і нація. *Вісник АН України*. 1993. №1. С. 52–59.
2. Лозова О.М. Психосемантика етнічної свідомості: проблеми й тенденції розвитку *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Вип. 12. Київ, 2006. С. 162–168.
3. Лозова О.М. Семантика національного та етнічного у самосвідомості молодих українців. *Актуальні проблеми соціології, психології та педагогіки*. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2006. С. 387–395.
4. Лозова О.М. Методологія психосемантичних досліджень етносу: монографія. Київ: Слово, 2011. 176 с.
5. Лозова О.М. Психосемантика смислових трансформацій у метафоричному мовленні: монографія. Львів: Сполом, 2022. 144 с.
6. Гафіатуліна А.В. Психологічні особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України: дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Київ, 2017.